

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
СПРАВА «СУСЛОВ ТА БАТІКЯН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SUSLOV AND BATIKYAN v. UKRAINE)

(Заяви № 56540/14 і № 57252/14)

Стислий виклад рішення від 06 жовтня 2022 року

02 жовтня 2009 року було порушено кримінальну справу у зв'язку з убивством Ш.А., співвласника торгового центру у м. Києві (далі – Ш.А.), та двох його охоронців. У ніч з 03 на 04 жовтня 2009 року працівники міліції затримали другого заявника та його фактичну дружину, і доставили їх до Києво-Святошинського ізолятора тимчасового тримання. Згодом другого заявника було переведено до Київського СІЗО.

Другий заявник та його дружина стверджували, що були піддані жорстокому поводженню та погрозам з метою отримати зізнавальні показання другого заявника у вчиненні потрійного вбивства та змусити дружину другого заявника надати викривальні показання. Судово-медична експертиза не виявила на другому заявнику жодних тілесних ушкоджень. Твердження другого заявника щодо жорстокого поводження були направлені до прокуратури, яка винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, загалом посилаючись на їхні заперечення застосування до другого заявника примусу.

Під час досудового розслідування дружина другого заявника надала декілька суперечливих показань. Насамкінець вона стверджувала, що слідчий, чинячи на неї тиск, змусив її надати викривальні показання щодо скоєння другим заявником потрійного вбивства. Ці показання згодом були враховані судом під час ухвалення вироку.

06 жовтня 2009 року другому заявнику призначили захисника. Згідно з твердженнями другого заявника він не мав приватних побачень з ним за відсутності працівників міліції. Також слідчий щонайменше двадцять разів відвідував другого заявника під час тримання його під вартою за відсутності його захисників. клопотання другого заявника про призначення йому захисниці, найнятої його родичами, слідчий залишив без задоволення. Вона була допущена до провадження більше ніж через три місяці.

У різні дати родичі Ш.А. повідомили працівників міліції, що підозрюють першого заявника у замовленні вбивства. Вони стверджували, що перший заявник неодноразово погрожував Ш.А. вбивством у зв'язку із конфліктом щодо їхнього спільного бізнесу. З огляду на це щодо першого заявника було порушено кримінальну справу.

Через два роки справи обох заявників об'єднали в одну і районний суд розпочав її розгляд. Згодом районний суд задовольнив клопотання родичів Ш.А. щодо розгляду справи у закритих судових засіданнях, не постановивши відповідної ухвали.

У ході розгляду справи районний суд постановив ухвалу про видалення першого заявника із зали судового засідання до кінця судового розгляду через численні порушення ним порядку.

У листопаді 2012 року суд визнав першого заявника винним у замовленні вбивства, а другого заявника у його вчиненні та обрав покарання у виді довічного позбавлення волі. Ухвалюючи рішення, районний суд, серед іншого, посилався на надані під час досудового розслідування показання свідків, які стверджували про існування конфлікту між першим заявником та Ш.А. До свідків було застосовано заходи безпеки, у зв'язку з чим вони не були присутні під час судового засідання та відмовилися зустрічатися з першим заявником особисто під час очних ставок.

Обидва заявники оскаржили цей вирок в апеляційному порядку. Перший заявник заперечував будь-яку причетність до злочину та стверджував, що показання свідків були сфабрикованими. Другий заявник також стверджував про відсутність переконливих доказів його вини. Апеляційний суд залишив вирок районного суду без змін. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив без задоволення касаційні скарги заявників.

Заявники стверджували, що вони перебували у незадовільних умовах під час проведення засідань, зокрема вони перебували в кайданках і в клітці або скляній кабіні, приміщення не мало вентиляції, їм не видавалася їжа та вода, засідання призначались щодня або з одноденною перервою та іноді тривали до 23 год 00 хв, під час судових засідань вони перебували приблизно за чотири-шість метрів від своїх захисників та могли звертатися до них тільки через охоронців. Крім того, другий заявник стверджував, що його тримали у камерах близько 8 кв. м з трьома іншими ув'язненими без природного освітлення та вентиляції.

До Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) другий заявник скаржився за статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що його піддали жорсткому поводженню та психологічному тиску у відділі міліції, а ефективного розслідування за його скаргами у зв'язку з цим проведено не було, а також на неналежні умови тримання його під вартою у Київському СІЗО. Крім того, обидва заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції на проведення закритого судового розгляду їхньої справи. Заявники також скаржились за пунктом 1 і підпунктами «b», «c» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на несправедливий судовий розгляд їхньої справи. Зокрема, перший заявник скаржився на видалення його із зали судового засідання, ненадання належних можливостей для підготовки захисту та на відсутність свідків, а другий заявник на обмеження його права на правову допомогу, визнання допустимим доказом показань свідка, отриманих під примусом, і ненадання належних можливостей для підготовки захисту. Обидва заявники також висували інші скарги за пунктом 1 і підпунктами «b», «c» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Розглянувши скарги другого заявника за статтею 3 Конвенції, Європейський суд зазначив, що твердження про фізичне жорстоке поводження з ним працівників міліції не були підтримані задокументованими доказами, а судово-медичне дослідження не виявило у нього жодних тілесних ушкоджень. З огляду на це Європейський суд вказав на відсутність порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

Водночас Європейський суд зазначив, що розслідування цих тверджень складалося, головним чином, тільки з допиту працівників міліції та беззаперечного прийняття їхніх показань, тоді як другого заявника допитано не було, будь-яких слідчих дій з метою перевірки його тверджень теж не було проведено. З огляду на це Європейський суд констатував порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

Щодо скарг другого заявника на неналежні умови тримання його під вартою Європейський суд послався на свої висновки у рішенні у справі «Сукачов проти України» щодо браку доступного заявникам особистого простору та інших аспектів неналежних побутових умов тримання під вартою у Київському СІЗО. Отже, було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання другого заявника під вартою у Київському СІЗО.

Розглянувши скарги обох заявників щодо проведення закритого судового розгляду їхньої справи Європейський суд зауважив, що перед недопущенням публіки до судового розгляду районний суд не дійшов конкретних висновків стосовно необхідності закриття судового розгляду для захисту вагомого суспільного інтересу, а задовольнив клопотання родичів Ш.А., не постановивши відповідної ухвали. Ці недоліки також не були розглянуті апеляційним судом. З огляду на це Європейський суд дійшов висновку, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з непроведенням публічного судового розгляду у справі заявників.

Щодо скарг першого заявника на видалення його із зали судового засідання Європейський суд вказав, що продовжуючи свою неналежну поведінку попри численні попередження суду, він відмовився від свого права бути присутнім під час судового розгляду. Отже, не було порушено пункт 1 та підпункти «b», «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо цієї скарги.

Розглянувши скарги першого заявника щодо ненадання належних можливостей для підготовки захисту, Європейський суд зазначив, що не вважаючи за необхідне аналізувати інтенсивність розкладу судових засідань чи обґрунтованість тривалості засідань, дуже ймовірно, що на першого заявника вплинула відсутність харчування та відпочинку. Також Європейський суд звернув увагу на постійне перебування першого заявника у кайданках під час судових засідань, серйозні обмеження його права на спілкування з його захисником під час засідань та дійшов висновку про порушення пункту 1 та підпунктів «b» і с пункту 3 статті 6 Конвенції.

Щодо скарг першого заявника на відсутність свідків Європейський суд вказав, що перший заявник не отримав відповіді щодо справжності показань свідків, застосування до них будь-яких заходів безпеки, їхній характер та обґрунтування, отже, було порушено пункту 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Розглянувши скарги другого заявника на обмеження його права на правову допомогу, Європейський суд звернув увагу на призначення йому захисника з дводенною затримкою, що не було виправдано жодними вагомими підставами та вплинуло на загальну справедливість

судового розгляду. Також Європейський суд взяв до уваги задокументовані докази відвідування слідчим другого заявника за відсутності його захисника. Відмова у призначенні другому заявнику захисника, найнятого його родичами, не була обґрунтована жодними відповідними і достатніми підставами. З огляду на це Європейський суд дійшов висновку про порушення пункту 1 та підпункт с пункту 3 статті 6 Конвенції.

Щодо скарг другого заявника на визнання допустимим доказом показань свідка, отриманих під примусом, Європейський суд зауважив, що розслідування тверджень фактичної дружини другого заявника про тиск слідчого під час розгляду наданих нею суперечливих версій подій, не проводилося. Європейський суд вказав, що національні суди надали перевагу викривальним показанням дружини другого заявника, не навівши щодо цього жодного обґрунтування. Отже, було порушено права другого заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Розглядаючи скарги другого заявника на ненадання належних можливостей для підготовки захисту, Європейський суд послався на свої висновки стосовно прийнятності та суті подібної скарги першого заявника та констатував порушення пункту 1 та підпунктів «b» і «c» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Щодо решти скарг обох заявників Європейський суд зазначив, що він розглянув основні юридичні питання, порушені обома заявниками у їх заявах, у зв'язку з чим відсутня потреба у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті цих скарг.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* прийнятними такі скарги: скарги другого заявника за статтею 3 Конвенції на стверджуване жорстоке поведження у відділі міліції та ефективність розслідування на національному рівні, а також на стверджувані неналежні умови тримання його під вартою у Київському СІЗО; скарги обох заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції на закритий судовий розгляд їхньої справи та за пунктом 1 та підпунктами «b» і «c» пункту 3 статтею 6 Конвенції на стверджуване ненадання належних можливостей для підготовки захисту; скарги першого заявника за пунктом 1 та підпунктами «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на його видалення районним судом із зали судового засідання і за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на неможливість допитати певних свідків сторони обвинувачення; та скарги другого заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції на визнання допустимим доказом показань свідка, як стверджувалося, отриманих під примусом, й за пунктом 1 і підпунктом «c» пункту 3 статті 6 Конвенції на декілька стверджуваних обмежень його права на правову допомогу;
3. *Постановляє*, що не було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції стосовно другого заявника у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поведженням з ним у відділі міліції;
4. *Постановляє*, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції стосовно другого заявника у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування на національному рівні його твердження про жорстоке поведження працівників міліції;
5. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції стосовно другого заявника у зв'язку з неналежними умовами тримання його під вартою у Київському СІЗО;
6. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції стосовно обох заявників у зв'язку з проведенням закритого судового розгляду їхньої справи;
7. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункти «b» і «c» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно обох заявників у зв'язку з ненаданням належних можливостей для підготовки захисту;
8. *Постановляє*, що не було порушено пункт 1 та підпункти «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно першого заявника у зв'язку з його видаленням районним судом із зали судового засідання;
9. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно першого заявника у зв'язку з відсутністю у нього можливості допитати свідків сторони обвинувачення;
10. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункт «c» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно другого заявника у зв'язку з порушенням його права на правову допомогу;
11. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції стосовно другого заявника у зв'язку з визнанням допустимим доказом показань свідка, як стверджувалося, отриманих під примусом;

12. *Постановляє, що немає необхідності розглядати питання прийнятності та суті інших скарг заявників;*
13. *Постановляє, що встановлення порушення само собою становить достатню справедливу сатисфакцію будь-якої моральної шкоди, якої зазнав перший заявник;*
14. *Постановляє, що:*
 - (a) *упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:*
 - (i) *2 500 євро (дві тисячі п'ятсот) євро другому заявнику та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;*
 - (ii) *5 000 (п'ять тисяч) євро першому заявнику та 7 000 (сім тисяч) євро другому заявнику (остання сума має бути сплачена на банківський рахунок його захисника, пана Тарахкала) та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявникам, в якості компенсації судових та інших витрат;*
 - (b) *із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;*
15. *Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції».*